

THEOLOGICA BIBLICA

Geréb Zsolt

Kolozsvár

Kálvin kommentárja az első Thesszalónikai levélhez^{*}

Református exegéta számára elkerülhetetlen Kálvin írásmagyarázati munkássága. Ez a megállapítás hangsúlyos módon érvényes a magyar református írásmagyarázókra. Kálvin kommentárjainak hatástörténetét érdemes lenne egy közös kutatási terv keretében feltárni az egyes teológiai fakultások bevonásával.

Mivel Peres Imre kollegánk a jubileumi évforduló alkalmával kiadott tanulmánykötetben felvázolta Kálvin írásértelmezésének főbb kérdéseit,¹ jelen előadásban arra vállalkozom, hogy megvizsgáljam, miként tükröződnek a reformátor hermeneutikai elvei az első Thesszalónikai levélhez írott kommentárjában. A témaválasztást két körülmény indokolja. Az első az, hogy 2003-ban megjelent a két levél magyarázatának magyar fordítása Csabai Tamás tolmácsolásában és Steinbach József szakmai ellenőrzése alapján, a felsőörsi Aeternitas Irodalmi műhely kiadásában.² A második az, hogy ugyancsak 2003-ban látott napvilágot a két levélről szóló magyarázatom az Erdélyi Református Egyházkerület kiadásában, a Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpont nyomdájában, melyet Adorján Zoltán lektorált.³ Mindkét levél egyes verseinek kifejtése rendjén több mint 20 alkalommal hivatkoztam Kálvin értelmezésére. Sajnos a magyar nyelvű fordításhoz csak 2008-ban jutottam hozzá, ezért a német nyelvű kritikai kiadást használtam fel, melyet Otto Weber irányított.⁴

I. Az első Thesszalónikai levélhez írt kommentár megjelenésének körülményei

Kálvin írásmagyarázati tevékenysége a két genfi (1536–1538; 1541–1564) és a strasbourg-i (1538–1541) éveire tehető. Lutherhez hasonlóan először a Római levélhez fordult, mert ebben az újszövetségi könyvben fedezte fel az evangélium rendszeres kifejtését. A többi reformátorral együtt vallotta, hogy a teológia csak akkor tölti be hűségeseen Isten és az ő népe javára vállalt szolgálatát, ha felismeri, hogy a hittudomány egyedüli alapja a Szentírás magyarázata. Meg volt győződve afelől, hogy „senki nem képes az igaz és józan tudomány legkisebb parányát felfogni, ha nem volt előzőleg a

---

^{*} Elhangzott 2009. július 14-én, a *Coetus Theologorum* Kolozsváron tartott Kálvin-konferenciáján (július 14–16.; „...és mi nyilakát faragunk belőlük”).

¹ Peres Imre: Kálvin írásértelmezése és írásmagyarázatai. In: *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékeiről és magyarországi hatásáról*. Szerk. Fazakas Sándor. Kálvin Kiadó, Budapest 2009, 49–78.

² Kálvin János: *Kommentár Pál apostol Thesszalónikabeliekhöz írt leveleibez*. Fordította Csabai Tamás. Aeternitas, Felsőörs 2003.

³ Geréb Zsolt: *A Thesszalónikabeliekhöz írott levelek magyarázata*. Kolozsvár 2003.

⁴ Johannes Calvin: *Auslegung der Heiligen Schrift*. Siebenter Band. Die kleinen Paulinischen Briefe. Hsg. Otto Weber. Neukirchener Verlag, 1963.

Szentírás tanítványa”.⁵ Életrajzírója, Teodor Beza (1519–1605) szerint Kálvin a genfi Akadémián hetente háromszor magyarázta az Írást a teológiai hallgatóknak. Ezenkívül minden pénteken a Biblia egyik könyvéről tartott előadást a lelkészek és diakónusok kongregációja körében. Az írásbeli rögzítés után ezek a magyarázatok nyomtatásban is eljutottak a reformáció tanait követő prédikátorok könyvtárába. A Római levél megjelenése után (1540) a két Korinthusi következett (1546), majd a Galatákhöz írott és a 1–2. Timótheushoz címzett episztola látott napvilágot (1549). Ezeket követte a Héberrekhez, ill. a Titushoz írt pásztori levél misszilis kiadása. A két Thesszalónikai levél 1551-ben jelent meg Genfben, melyet Maturin Cordier-nak, egykori párizsi tanárának ajánlott. A személyes hangvételő soraiban a köszönetnyilvánítás mellett megnevezi fáradozásának célját: „Való igaz, hogy e munkámban önnek is része van, tekintve, hogy tanulmányaimat az Ön igazgatása alatt kezdtem el, s legalább addig eljutottam, hogy valami módon használhatok vele az Isten egyházában.”⁶ Magyarázataival tehát az egyház tanítói és igehirdetői feladatát kívánta szolgálni. A gyülekezet hitbeli építése minden irodalmi tevékenységét meghatározta – legyen az akadémiai előadás, kommentárirás vagy maga a prédikáció – állapítja meg helyesen W. van’t Spijker holland kutató.⁷

II. Milyen jellemző vonásokat fedezünk fel a kommentárban?

„A részből az egészet, ebből az egyetlen kommentárból az egész szentírás-magyarázó Kálvint meg lehet ismerni.”⁸ Pongrácz József megállapítása Kálvin Efézusi leveléről írott magyarázatáról az első Thesszalónikai levélről szóló kommentárjára is érvényes.

1. Az igemagyarázó elsődleges feladata a szövegre való figyelés

Kálvin, mint a humanizmus hagyományán felnőtt exegéta, elsőrendű fontosságot tulajdonított a Szentírás szövegének. A Thesszalónikai levelek kifejtése rendjén az Erasmus által gondozott görög nyelvű szövegkiadást használta.⁹ Természetesen ezt az alapszöveget összevetette a 16. század közepén elérhető többi kritikai kiadással (Colineus és a Complutumi Poliglotta, Robert Stephanus). A görög szöveg olvasása közben újra és újra kitér a nyelvi kifejezésmódra, ill. a szöveggkritikai kérdésekre.¹⁰

Az alapszöveg vizsgálata után rátér annak *kritikai átültetésére, a latin nyelvre*.¹¹ Ebben a feladatban figyelembe veszi korának fontos fordításait, de különösen Erasmus és a Vulgata verzióit oly módon, hogy sokszor vitatkozik a javasolt megoldásokkal, máskor pedig elfogadja azokat. 1Thessz 1,3 fordítása kapcsán – szüntelenül emlegetve... – a következőt írja: „Mert bármennyire is így van ez szóról szóra: *emlegetvén titeket...*, az érteleme ennek ellenére a korábban kifejtettek szerint áll össze. Ez egy Pál által

⁵ Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere*. Pápa 1909. I. 6,2.

⁶ Kálvin János: *Kommentár Pál apostol Thesszalónikabeliekhez írt leveleibez* 7. (A továbbiakban: *Kommentár*.)

⁷ Willem van’t Spijker: *Kálvin élete és teológiája*. Kálvin Kiadó, Budapest 2003, 119.

⁸ Pongrácz József: Kálvin kommentára az Efézusi levélről. In: *Kálvin és a kálvinizmus. Tanulmányok az Institutio négy századik évfordulójára*. Debrecen 1936, 99–117.

⁹ Parker, T. H. L.: *Calvin’s New Testament Commentaries*. 2. Ed. Westminster/John Knox Press. Louisville, 1993, 123–157.

¹⁰ Kálvin: *Kommentár*, 1Thessz 1,4,7; 2,5,7,12,13,20; 3,1; 4,6,8,9,10,15,16; 5,4,8,9,13,22.

¹¹ Gánóczy Sándor – Stefan Scheld: *Kálvin hermeneutikája*. Kálvin Kiadó, Budapest 1997, 76.

gyakorta alkalmazott kifejezőmód. Mindezt azért mondom el, hogy ne érje gáncs tudatlanság vádjával a régi latin fordítás készítőjét, aki így adta vissza a szakaszt. Ugyanakkor bármelyik fordítást vesszük is alapul, ami a mondás lényegét illeti, nem lehet ellenvetésünk, ezért Erasmus verziója mellett maradtam meg.”¹²

Egy másik esetben (Thessz 4,15) a héber nyelv sajátosságára hivatkozik a görög szöveg helyes (latin) tolmácsolása végett: „Továbbá, amikor ezt mondja: *mi, akik élünk...* (mert a görögben szóról szóra ez áll), a héber nyelvhasználatnak megfelelően jelen időt használ jövő idő helyett – *mi akik élni fogunk.*”

Az *egyes szavak magyarázása* rendjén Kálvin azt vizsgálja, hogy az apostol által felhasznált kifejezéseknek mi a jelentésük (significat), milyen szándékkal használja (quorsum) és mi az értelme a szónak (mentem).¹³ A szöveg pontos fordítása által arra törekszik, hogy Pál gondolatait hűségesen értelmezze. Például 1Thessz 2,13 vers magyarázata rendjén megjegyzi: „Én pedig minden aggály nélkül közbevettem a *ut – mint* szócskát, amely a szöveg értelmét még világosabbá teszi.” Az alapszöveg messze-menő tisztelete által Kálvin azt a humanista nyelvészeti elvet követte, hogy a (klasszikus) nyelvet az eredeti szándéknak megfelelően kell megérteni és helyesen értelmezni.

A *kontextus figyelembe vétele* által szintén a humanisták filológiai igényességét követte. A helyes fordítás érdekében mindig megvizsgálta a szóban forgó kifejezés nyelvtani és történeti szövegkörnyezetét. Például a παρακαλεῖτε felszólítást 1Thessz 4,18 versben *vigasztaljátok* fordulattal, 1Thessz 5,11 versben *buzdítsátok* jelentéssel tolmácsolja. Eljárását így indokolja: „Ugyanaz a görög kifejezés szerepel itt, amit az előző fejezet végén így fordítottunk: *vigasztaljátok*, mivel a szöveg értelmi fonala így kívánta. E jelentés sem kevésbé alkalmas e helyen, hiszen amiről mindeddig értekezett, a vigasztalásra és a figyelmeztetésre egyaránt okot szolgáltat.”

A nyelvészeti vonatkozások mellett a kommentárban találkozunk *retorikai szempontok*-kal is.¹⁴ Kálvin megjegyzéseket fűz azon metaforikus utalásokra, amelyek által az apostol a makedóniai keresztyének hitét jellemzi. 1Thessz 1,8 versben Pál azt írja a thesszalonikaiakról: *...mert töleitek zendült ki az Úr beszéde...* Ehhez a fordulathoz a következőket fűzi: „Ez egy bájjal teljes metafora, illetve hasonlat, amivel azt fejezi ki, hogy hitük annyira eleven és erőteljes volt, hogy annak visszhangja mintegy felébresztette a többi nemzetet.” 1Thessz 2,7-ben az apostol saját magát a *dajkához* hasonlítja. Ezzel kapcsolatban ezt írja: „E hasonlattal az alábbi tényre emlékeztet: sem dicsőséget, sem nyereséget nem keresett a Thesszalonikaiak között. Elvégre az anya – gyermekét táplálván nem fitogtat semmiféle uralkodni vágyást vagy felségigényt.” De nem hagyja kommentár nélkül a következő metaforákat sem: az *éjszakai tolvaj* (1Thessz 5,2), a *terhes asszony* (1Thessz 5,3), *éjszaka, sötétség* (1Thessz 5,5), a *Lélek megoltása* (1Thessz 5,19).

Az első Thesszalonikai levélhez írt kommentárban még két hermeneutikai szempont figyelhető meg. Ez a *világosság és a rövidség* elve. E két princípium következetes alkalmazása által nemcsak a skolasztika teológia művelőivel fordul szembe, hanem sok reformátor társával is. Erről a Római levélhez írt magyarázatának ajánlólevelében írt, melyet barátjához, Grynaeus Simonhoz címzett: „Az írásmagyarázat leghelyesebb módjáról én azt a módot találtam a legjobbnak, amely a te tetszésedet is leginkább elnyerte. Mert mindketten úgy vélekedünk, hogy a magyarázó legfőbb erénye az átte-

¹² Kálvin: *Kommentár*, 1Thessz 1,3.

¹³ Uo. 1Thessz 5,15; 1Thessz 1,2; 1Thessz 4,13.

¹⁴ Paddison, Angus: *Theological Hermeneutics and 1 Thessalonians*. Society for New Testament Studies Monograph Series. 133. Cambridge University Press 2005, 105.

kinthető rövidség. S valóban, minthogy szinte az az egyetlen feladat, hogy feltárja annak az írónak a gondolatát, akinek magyarázására vállalkozott.”¹⁵ 1Thessz 4,16 vers kifejtése rendjén, az *arkangyal szózatával* kapcsolatban ezt írja: „Ami pedig a trombitát illeti, az aprólékos disputákat meghagyom másoknak.” 1Thessz 5,8-cal kapcsolatban pedig – ...*felöltözvén a hitnek és a szeretetnek mellesába*... – ezt jegyzi meg: „Egyesek fortélyosabb magyarázatot szeretnének adni e hadikifejezésnek – igazán hasztalanul, mondhatom... Szándéka megértéséhez elég annyit tudnunk, mennyire szerette volna megtanítani, hogy a keresztyén élet állandó harc.” A Pál szavaira való figyelés és az időszerű mondanivaló feletti elmélkedés azt jelentette, hogy nem állt szándékában a szöveg rejtett ill. homályos jelentésének a feltárása.

A szöveg vizsgálata közben Kálvin figyelembe vette a *gyülekezeti helyzetet (Sitz im Leben)*, mely a levél megírásának háttérét jelentette. Ez az érdeklődés tükröződik 1Thessz egyik legnehezebben értelmezhető szakaszában is – 4,13–18: „Nem valószínű, hogy egynémely szentségtelen ember a thesszalonikabeliek közül ugyanúgy megrendítette volna a feltámadás reménységéről szóló hitet, amiképpen tették ezt Korinthusban. Hiszen látjuk, mennyire keményen fenyíti a korinthusbelieket. Itt azonban nem úgy beszél erről, amit bárki is vitatna. Az viszont nagyon előfordulhat, hogy e meggyőződés nem volt kellően szilárd az elméjükben, ennek okáért megtartottak valamit a régi babonás szokásokból, úgy mint a halottakért való siratást. E mondás summája ugyanis az, hogy nem kell felettébb sírni az elhunytak miatt, hiszen mindannyian fel fogunk támadni.” Kálvin tehát – a nyelvi formák és a történeti kontextus mellett – nem tartja érdektelennek azt az élethelyzetet (*circumstantia*), amelyre Pál apostol reflektált a levél írása alkalmával.

2. Teológiai vizsgálat

A nyelvi és a történeti vizsgálat csak a szövegértelmezés első szakaszát jelentette Kálvin írásmagyarázatában. Ezután következet a *teológiai* elemzés. A hit szempontjából úgy tekintett Pál apostol levelére (szavaira), mint a Szentlélek eszközére.¹⁶ Az írásmagyarázónak az a feladata, hogy a bibliai szöveg alapján keresse Isten akaratát, aki a szentíró által jelentette ki üdvözítő tervét. Az exegeta, amikor a szöveg értelmét és szándékát keresi, tulajdonképpen a Szentlélek gondolatát kívánja feltárni, mint a szerző valóságos inspirációjának forrását.¹⁷ Írásmagyarázati szempontjait Kálvin nem fejtette ki összefoglaló módon mint Erasmus és Bullinger. Minden exegetikai fáradozását egyetlen szempont vezette: úgy olvassuk a Bibliát, hogy a szöveg alapján meghalljuk az élő Istennek hozzánk szóló mai beszédét. Azt mondhatjuk, hogy a Szentírás helyes, ill. tárgyyszerű megértése érdekében végzett törekvését teológiai hermeneutikai érdeklődés vezette. A hermeneutika Kálvin számára teológiát jelent, a teológia pedig hermeneutikát. Az *Institutio* 1559-es kiadásában így fogalmazza meg írói szándékát: „Munkám végzésében az volt a végcélom, hogy a szent vallástudomány jelöltjeit az isteni ige olvasására előkészítsem s megtanítsam.”¹⁸ Kálvin tudatosan vállalja a tanítói szolgálatot, melyet a Szentlélek vezetése által kíván betölteni. Az apostolok cselekedeteiről írott magyarázatában megjegyjezi: „nemcsak megadatott nekünk az Írás, hanem egyúttal

¹⁵ Kálvin: *A Római levél magyarázata*. Református Egyetemes Konvent. Budapest 1954. XIII.

¹⁶ Kálvin: *Kommentár*, 1Thessz 5,20.

¹⁷ Paddison, Angus: *i. m.* 102.

¹⁸ Kálvin: *A keresztyén vallás rendszere*, I. 2. (Előszó).

magyarázók és tanítók is rendeltetnek, hogy nekünk segítsenek.¹⁹ Az igemagyarázó, a tanító elméjét szintén a Szent Lélek világítja meg. Az a Szentlélek, aki a szent írókat ihlette könyveik megírásában, ugyanúgy a Biblia olvasóinak elméjét is megvilágítja azért, hogy felfedezzék abban Isten kijelentését.²⁰ Ez azt jelenti, hogy az exegéta a Lélek segítségével ismeri fel Isten üzenetét a szöveg szavaiban. A megértés azonban nem pusztán értelmi tevékenységet jelent, hanem a hit munkáját, mellyel elfogadjuk és szívünkbe zárjuk az evangéliumot.²¹ Kálvin számára az Írás tekintélye a Szentlélek belső bizonyosságtételéből fakad, aki kezeskedik az Ige isteni eredetéről: „Mivel a Szentírás Istentől származik, megbízhatóságának bizonyossága nem az egyház tekintélyéből, hanem a Szentlélek bizonyosságtételéből ered.”²² Ez egyben azt jelenti, hogy Pál tekintélyét nem az egyház tanítói hivatala erősíti meg, hanem a bibliaolvasó ember egyéni hite, melyet a Szentlélek világosít meg.²³ Más szóval ez azt jelenti, hogy a genfi reformátor az egyéniség elvét előnyben részesítette a testületi eszmével szemben. „Az egyháznak csak annyi feladata van csupán, hogy bizonyoságot tesz a Szentírás voltáról (*consensus ecclesiae*).”²⁴

3. A kánonra való figyelés

Ha számba vesszük, hogy Kálvin az első Thesszalónikai levél Kommentárjában hányszor hivatkozik a Biblia többi könyveire, meglepő eredményt nyerünk. A nyolvankilenc vers magyarázata során csupán negyvenegy alkalommal utal az Ó- és Újszövetség irataira. Tehát minden második vers esetében. A százalékarány meglehetősen szűkössé képest, hogy a középkori írásmagyarázók kommentárjában négyszer több hivatkozást találunk (pl. Aquinói Tamás magyarázatában).²⁵ Nézzük meg, hogy melyik hagyományréteg élvez elsőbbséget a referenciák sorában. Az eredmény ebben az esetben is meglepő. Kálvin legtöbbször Pál leveleire hivatkozik és az apostolok cselekedeteiről írott könyvre. Az apostol gondolatait a páli levélcorpus tükrébe helyezi, és ennek fényében világítja meg a levél teológiai üzenetét. Ez a gyakorlat megfelel a 20. századi hagyománytörténeti, ill. szerkesztéstörténeti módszer szemléletének. Nézzük meg, hogy mi a magyarázata ennek az eljárásnak? Erre a kérdésre Angus Paddison szempontjai szerint válaszolunk.²⁶

a) Pál leveleinek magyarázó szerepe

Kálvin számára a kánon elsősorban azt a célt szolgálja, hogy megvilágítsa a levél mondanivalóját az apostol többi leveleire való nyílt ill. rejtett utalással. Például 1Thessz 2,16-ban előforduló *Isten haragja* fogalmat a következőképpen magyarázza: „A *harag* szó egyéb közbevetés nélkül Isten ítéletét jelenti, példának okáért a Rómabeliekhez írott levélben (4,15): *a törvény haragot nemx*; Hasonlóképpen a 12,19 versben: *adjatok helyet a haragnak*.” Találkozunk azonban olyan esettel, amikor arra figyelmeztet, hogy nem célszerű az összhangkeresés az egyes levelek között, mivel az apostol kifejezési

¹⁹ Kálvin János magyarázatai az Apostolok Cselekedeteihez; Ford. Szabó András. Székelyudvarhely 1941, 214.

²⁰ Kálvin: *A keresztyén vallás rendszere*, I. 7,4.

²¹ Uo. III. 6,4. és Kálvin: *Kommentár*, 1Thessz 3,13.

²² Willem van't Spijker: *i. m.* 118.

²³ Paddison, Angus: *i. m.* 102.

²⁴ Peres Imre: *i. m.* 67.

²⁵ Hivatkozás Paddison, A.: *i. m.* 109. alapján.

²⁶ Paddison, A.: *i. m.* 110–112.

formái különböznek. 1Thessz 5,8-ban a hívő ember fegyverzetét más képekkel írja le, mint az Ef 6,14 versben.

b) A kánon könyveinek magyarázó szerepe

Az első Thesszalonikai levél egyes kérdéseinek a megvilágítása céljából a reformátor szívesen hivatkozik a Biblia irataira anélkül, hogy mérlegelné a két igevers összeférhetőségét. Kálvin abból a feltételezésből indul ki, hogy a zsolotáríró szavai vagy Jézus kijelentései segítségül hívhatók a levél egyes állításainak az alátámasztására. A legjobb példát erre 1Thessz 4,15 és az 5,3 versekben találjuk, ahol Pál Jézus egy-egy szavára ill. példázataira hivatkozik a feltámadás és parúziavárás ürügén.²⁷ 1Thessz 1,6-ban a *köve-téssel* kapcsolatban írja: „Ez ugyanolyan jelentés szerint veendő, amint megíratott, hogy a nép hitt az Úrnak és Mózesnek, az ő szolgájának (2Móz 14,1). Nem mintha Pál és Mózes bármiben is egy szinten állna Istennel, hanem minthogy hatalmasan megnyilatkozott általuk, szolgák és eszközök gyanánt.”

c) Az Írás bizonyosságára való hivatkozás

Kálvin olyankor is hivatkozik a Szentírásra, amikor látszólagos ellentmondást fedez fel a levél bizonyos állítása és a Kánon egységes bizonyossága között. A Kommentárban két példát találunk arra nézve, hogyan kívánja harmonizálni Pál kijelentését az Írás bizonyosságával, ill. az igaz tanítással. Az első 1Thessz 2,18-ban található, ahol a *Sátán akadályozó* szerepéről van szó. *(Menni is akartunk hozzáátok, ...de magakadályozott minket a Sátán.)* Az apostol kijelentése értelmét keresve Róm 1,13-ra hivatkozik, ahol Pál azt írja, hogy *Isten nem engedte meg neki*. Kálvin szerint mindkét állítás igaz. „Mert jóllehet a Sátán a maga részéről nagy erőket mozgósít, vajon nincsen-e Istennek hatalma ahhoz, hogy utat nyisson számunkra, amikor jónak látja.” Ezzel kapcsolatban állapítja meg egy amerikai Kálvin-kutató, hogy ha felfedezünk valamilyen ellentmondást a Bibliában, a reformátor szerint ez a mi téves olvasatunk és nem a Szentírás belső egységének a kérdése.²⁸ Ezt az egységet az a tény biztosítja, hogy Krisztus személye az egész kánon tartalmi központja, hiszen mind a prófétai, mind az apostoli iratokban róla szól Isten kijelentése: „Istent tehát csak úgy ismerték meg egykor a szent emberek, hogy Őt a Fiúban mint egy tükörben szemlélték. Ezt mondván úgy értem a dolgot, hogy Isten sohasem jelentette ki magát másképpen az embereknek, mint a Fiú által, vagyis az ő egyetlen bölcsessége, világossága és igazsága által.”²⁹ A Szentírás egységét biztosítja Kálvin látása szerint továbbá az a meggyőződés, hogy mind a prófétai iratok, mind az apostoli elbeszélések Isten Igéjét tartalmazzák mint a Szentlélek által ihletett irodalmi művek.³⁰ Ezt az egységes bizonyosságot szolgálta az első Thesszalonikai levél is. Ennek a tudatában fejezi be a magyarázatot a genfi tanító: „Ebből aztán beláthatjuk, hogy valóban Isten Lelkének akarata az, hogy ami e levélben – Pál szolgálata által – élénk adatott, az egész egyházban váljék ismertté.”³¹

²⁷ Geréb Zsolt: Jézus szavainak nyomában az első Thesszalonikai levél lapjain. In: *Ostium in Caelo. Jubileumi kötet dr. Bolyki János teológiai professzor 75. születésnapjára*. Budapest 2006, 54–65.

²⁸ Zachmann, Randall C.: Gathering Meaning from the Context: Calvin's Exegetical Method. In: *John Calvin as Teacher, Pastor and Theologian*. Baker Academic. Grand Rapids 2006, 103–130.

²⁹ Kálvin: *A keresztyén vallás rendszere*, IV. 8, 5.

³⁰ Opitz, Peter: *Calvin theologische Hermeneutik*. Neukirchen 1994, 202–204.

³¹ Kálvin: *Kommentár*, 1Thessz 5,27.

d) *Az egyházatyákra való hivatkozás*

Kálvin humanista szellemiségéből fakadt az ókori irodalmi művek szeretete mellett a középkori egyházatyák írásai iránti élénk érdeklődése. Ennek a vonzalomnak apologetikus aspektusa is van. Az *Institutio* bevezetésében az atyák felé fordulást azzal indokolja, hogy a skolasztikus írásmagyarázók műveiből bőbeszédű stílusok és spekulatív érvelési módszerek miatt ábrádnak ki: „Az egyházi atyák szívvel-lélekkel elítélték és kárhoztatták azokat, akik Isten szent ígését hamis bölcselkedés szószálhasogatásaival fertőztetik meg, vagy dialektikai szófacsarásokba bonyolítják.”³² Polémikus irataiban azt akarta bebizonyítani, hogy nem ő, ill. reformátor társai fordultak el az atyák hagyományától – megbontva ezáltal az egyház egységét –, hanem maguk a római egyház tanítói. Ezeket az érveket sorakoztatja fel a Sadoletus kardinálishoz írott levelében, és rámutat arra, hogy éppen a reformátorok azok, akik vissza akarják állítani az apostolok, ill. az atyák korának egyházát, az atyák közül pedig kiemeli Ágoston, Ambrosius és Aranyaszájú János (Khrüszosztomosz) nevét. A római egyház ellen folytatott harcban nemcsak a Szentírás erejével vértetik fel magukat, hanem az atyák tanításaival is.³³ Természetesen Kálvin nem azért hivatkozik az atyákra, hogy tanításuk által erősítse az Írás tekintélyét, hiszen meg volt győződve affelől, hogy az Írás megbízhatósága nem az egyházi hagyomány, hanem egyedül a Szentlélek bizonyágtételéből ered.³⁴

Ezek után meglepő, hogy 1Thessz-ban viszonylag kevés helyen hivatkozik az atyák írásaira. A hét utalás közül egyszer Ambrusra (1Thessz 5,22) és Ágostonra (1Thessz 4,16), ötször Khrüszosztomoszra (1Thessz 1,4 kétszer; 4,6; 5,18.22) és egyszer Origenészre (1Thessz 4,17). Az első két atya magyarázatát kritikai megjegyzéssel idézi. Leggyakrabban Aranyaszájú Jánosra hivatkozik, de véleményét csak egyszer fogadja el fenntartás nélkül. Megjegyzéseiből kitűnik, hogy túlságosan szűkszavúnak és néha erőltetettnek tartja a bizánci mester fejtegetését (1Thessz 4,6). 1Thessz 5,18 értelmének elemzése rendjén azt írja, hogy „e szavak tágabb jelentést takarnak (pleniorum sensum)” mint Khrüszosztomosz nézete szerint. Egy másik helyen pedig megjegyzi, hogy sem a bizánci, sem a milánói egyház püspöke nem magyarázza meg Pál szándékát és „valószínűleg nem értették teljesen, mit akar mondani” az apostol. Mindez Kálvin független, önálló gondolkodására és autonóm véleményalkotására utal.

Ágoston felfogására a Krisztus visszajöveteléről szóló szakasz rendjén utal (1Thessz 4,16) megjegyezze, hogy az *elragadtatás* kérdésében könnyű megoldást választ: *...és feltámadnak először, akik meghaltak volt a Krisztusban*. Augustinus ezen a ponton rengeteget gyötrődik. *Az Isten városáról* 20. könyvében írja, hogy számára úgy tűnik, hogy Pál elmentmond saját magának, minthogy másutt azt mondja, hogy a mag nem születhet újjá, ha előbb el nem hal (1Kor 15,36). A megoldás azonban könnyű, hiszen a hirtelen változás olyan lesz, mint valami halál. Jóllehet a hétköznapi halál a test és a lélek szétválasztásával egyenlő, ennek ellenére az Úr egy pillanat alatt is eltörölheti e romlandó természetet, hogy újat alkosson ereje által. Ily módon teljesedik be, amit ő maga tanít a Korinthusbeliekhez írott második levelében (5,4): *hogy ami balandó, elnyelje azt az élet*.

³² Kálvin: *A keresztyén vallás rendszere*, 22.

³³ Calvin, J.: Calvin's Reply to Sadoleto. In: Olin, J. C. (ed.): *Reformation Debate: Sadoleto's Letter to the Genevans and Calvin's Reply*. Harper and Row, New York 1966, 63. Hivatkozás A. Paddison, i. m. 113. alapján.

³⁴ Spijker, W. van't: i. m. 118.

Origenész felfogását ugyanebben a szövegegységben említi (1Thessz 4,17) mégpedig elutasító szándékkal: ...*eképpen mindenkor az Úrral leszünk*. Kálvin képtelennek, sőt rettenetesnek tekinti az alexandriai atya nézetét, mely szerint a feltámadottak ezer évig fognak uralkodni Krisztussal. Véleménye szerint itt „Pál ígéretet tesz azoknak, akik egyszer már egybekötöttek Krisztussal, hogy Vele együtt ők is az örök életben részesülnek.” E kritikus megjegyzések azt bizonyítják, hogy Kálvin az ígérez mért az egyházi hagyományt, ill. az atyák tanítását, és csak akkor fogadja el azok igazságát, ha meg-egyeznek a Szentírással. Ez természetesen nem von le semmit abból a tiszteletből, melyet a genfi reformátor az egyházi tanítók iránt érez. Ugyanakkor megfelel annak az írásmagyarázati szempontnak, melyet a Zsoltárokhoz írott kommentárjában fejt ki az előszóban. „Munkájával használni akar és nem gyönyörködtetni. Az egyszerű tanítási módszert alkalmazta – úgymond – és nem foglalkozott ellenvetésekkel, mert ez fitogtatásra vezet... Munkájával csak az egyházat akarta építeni.”³⁵

Összefoglalás

Kálvin Thesszalonikabeliekhez írott első leveléről szóló magyarázata rendjén olyan exegetának bizonyult, aki következetesen használta fel a humanizmus örökségét, tudatosan érvényesítette a *Sola Scriptura* lutheri írásmagyarázati elvet, ugyanakkor elutasította a középkorban annyira elterjedt allegorikus magyarázat eszközeit. A kommentár példamutató abban a vonatkozásban, ahogyan Kálvin a Pál gondolatvilágának kontextusában értelmezi a makedóniai gyülekezethez címzett levelét, alkalmazva azt korának egyházi helyzetére. A történeti elemzés és a teológiai magyarázat olyan harmonikus formában valósul meg a kommentárban, hogy szinte ideálisnak tetszik a mai írásmagyarázati irodalom sokszínűségében. A kommentár hatástörténetének a kérdése külön tanulmányt igényelne, ezért nem térek ki ennek az elemzésére. Summáisan csak annyit mondhatok erről, hogy Kálvin véleménye ma is figyelemre méltó, különösen a francia, holland, német, magyar és angol exegetikai művekben.

Calvins Kommentar zum I. Brief an die Thessaloniker

In seiner Erklärung des ersten Briefes des Paulus an die Thessalonichern J. Calvin erwies sich ein solcher Exeget, der sich konsequent dedierte von der Erbe des Humanismus und wandte bewusst den Luthers Prinzips *Sola Scriptura* an, und zugleich distanzierte sich von der allegorisierende Methode vom Mittelalters. Sein Auslegung ist modelhaft in dem Sinne, dass bei der Erlärung des Briefes hat die Gedankenwelt des Paulus vor sich, bei der Anwendung des Botschafts aber hat die kirchliche Situations seiner Zeit vor sich. Die historische Analyse und die theologische Auslegung treffen sich in einer harmonischen Form, welche uns beinahe idealistisch dünkt, wenn wir an die vielfältigkeit der heutigen Auslegungsliteratur denken. Die Frage nach der Wirkungsgeschichte seines Kommentars ist eine apparte Aufgabe des Forschung, darum habe ich es beiseite gelassen. Über die Wirkung seiner Auslegung können wir nur zusammenfassend sagen, dass seine Antworten betreffend der einzelne exegetische Frangen noch immer bemerkenswert sind vor allem in der Französischen, Holländischen, Ungarischen und Englischen Fachkommentaren berücksichtigt sind.

³⁵ Kállay Kálmán: Kálvin, mint zsoltármagyarázó. In: *Kálvin és a Kálvinizmus. Tanulmányok az Institutio négy századik évfordulójára*. Debrecen 1936, 48.